

ISSN 2309-3935

Засновники:

Національна академія педагогічних наук України, Інститут обдарованої дитини НАПН України, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Видавець:

Інститут обдарованої дитини НАПН України
04051, вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ;
Тел./факс: (044) 483-34-33

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 19047-7837 Р
від 08.06.2012 року

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України згідно Наказу МОН України від 04.07.2013 № 893 (додаток № 6).

Серія: «Педагогіка»
згідно Наказу МОН України від 17.01.2014 № 41

Серія: «Психологія»

Думка авторів може не співпадати з думкою редакції.

При передрукуванні посилання на журнал обов'язкове.
Редколегія залишає за собою право наукового редагування.

Адреса редакції:
04051, вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, Україна
Тел./факс (044) 483-34-33
E-mail: iod@iod.gov.ua

Шеф редактор:

Володимир Камишин

Головний

та науковий редактор:

Ніна Федорова

Коректор:

Анастасія Ласкова

Дизайнер та верстка:

Роман Біденко

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту обдарованої дитини НАПН України (протокол № 6 від 29.06.2016 р.)
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи серія ДК № 3366 від 13.01.2009 р.
Формат 60x84 1/8. Обл.-вид. арк. 9,07
Тираж 300 прим. Замовлення № 0506.
Підписано до друку 30.06.2016 року

Редакційна колегія:

Аніщенко Наталія Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач відділу діагностики Інституту обдарованої дитини НАПН України
Балл Георгій Олексійович – доктор психологічних наук, завідувач лабораторії методології і теорії психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Бурда Михайло Іванович – доктор педагогічних наук, академік, професор, головний учений секретар НАПН України

Буринська Ніна Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту обдарованої дитини НАПН України

Буркова Людмила Василівна – доктор педагогічних наук, заступник директора з науково-організаційної роботи Інституту обдарованої дитини НАПН України

Волощук Іван Степанович – доктор педагогічних наук, доцент, головний науковий співробітник Інституту обдарованої дитини НАПН України

Довгий Станіслав Олексійович – доктор фізико-математичних наук, професор, президент Малої академії наук України

Зарецька Інесса Ісааківна – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології ФГАОУ «Академія підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки працівників освіти», город Москва, Росія

Ізропуло Ірина Федорівна – доктор педагогічних наук, професор ФГАОУ «Северо-Кавказский Федеральний Университет», город Ставрополь, Росія

Ільїн Володимир Васильович – доктор філософських наук, професор, завідувач відділу філософсько-методологічних проблем інноваційного розвитку людини Інституту обдарованої дитини НАПН України

Камишин Володимир Вікторович – доктор педагогічних наук, директор Інституту обдарованої дитини НАПН України

Киричук Валерій Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач відділу проектування розвитку обдарованості Інституту обдарованої дитини НАПН України

Кремень Василь Григорович – доктор філософських наук, академік, професор, Президент НАПН України

Кузьменко Віра Ульянівна – доктор психологічних наук, професор кафедри теоретичної та консультативної психології НПУ імені М. П. Драгоманова

Моляко Валентин Олексійович – доктор психологічних наук, завідувач лабораторії психології творчості Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Остапчук Олена Євгенівна – кандидат педагогічних наук, керівник Криворізького центру обдарованої дитини Інституту обдарованої дитини НАПН України

Островерхова Надія Михайлівна – доктор педагогічних наук, головний спеціаліст Інституту педагогіки НАПН України

Панок Віталій Григорович – доктор психологічних наук, директор УНМЦПП і СР НАПН України

Синягина Наталія Юрьівна – доктор психологічних наук, директор ФГБНУ «Центр досліджень проблем виховання, формування здорового образу життя, профілактики наркоманії і соціальної підтримки дітей і молоді», город Москва, Росія

Сологуб Анатолій Іванович – кандидат педагогічних наук, член-кореспондент НАПН України, радник директора Інституту обдарованої дитини НАПН України

Тименко Володимир Петрович – доктор педагогічних наук, професор, учений-секретар президії НАПН України

Федорова Ніна Федорівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу моніторингу Інституту обдарованої дитини НАПН України

Чепелева Наталія Василівна – доктор психологічних наук, академік, заступник директора з науково-дослідної роботи Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Швалб Юрій Михайлович – доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії екологічної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

ISSN 2309 -3935

Founders:

National Academy of Pedagogical sciences of Ukraine,
Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine,
Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Publisher:

Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine
04051, Sichovykh Striltsiv str., 52-D,
Kyiv-c., Ukraine
Tel./fax: (044) 483-34-33

Certificate of State registration of published means of Mass information Series KB № 19047-7837 P of 08.06.2012

Edition is included to the List of professional editions of Ukraine in according to the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 04.07.2013 № 893 (addition № 6).

Series: Pedagogics, of 17.01.2014 № 41

Series: Psychology

Meaning of the authors could not be the same with editorial staff
While reprinting, reference to this journal is obliged

Address of editorial office:
04051, Sichovykh Striltsiv str., 52-D,
Kyiv-c., Ukraine
Tel./fax: (044) 483-34-33
E-mail: iod@iod.gov.ua

Editor-in-chief:

Volodymyr Kamyshyn

Sub and scientific Editor:

Nina Fedorova

Proof Reader:

Anastasiia Laskova

Designer and making-up:

Roman Bidnenko

Recommended to the press by Scientific Council of the Institute of the Gifted Child of NAPS of Ukraine (Protocol № 6 of 29.06.2016)
Certificate of entry into the State list of Subjects of Publishing activity series DK № 3366 of 13.01.2009
Format 60×84 1/8. Equip.-publ. sheet 9,07
Circulation 300 issues. Order № 0506.
Signed to publishing of 30.06.2016

Education and Development of Gifted personality № 6 (49) /06/2016

Editorial Board:

Anishchenko Nataliia Viktorivna – PHD in Pedagogy, lecturer, manager of the Department of Diagnostics of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine
Ball Heorhii Oleksiiovych – Doctor of Psychology, Head Laboratory of Methodology and Theory of Psychology of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Burda Mykhailo Ivanovych – Doctor of Pedagogy, academician, professor, Principal Research Secretary of NAPS of Ukraine

Burynska Nina Mykolaivna – Doctor of Pedagogy, professor, Principal Research worker of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Burkova Liudmyla Vasylivna – Doctor of Pedagogy, vice director on Scientific and organizational work of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Voloshchuk Ivan Stepanovych – Doctor of Pedagogy, lecturer, Principal Research worker of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Dovhyi Stanislav Oleksiiovych – Doctor of Physics-Mathematics, professor, President of Junior Academy of sciences of Ukraine

Zaretskaia Inessa Isaakovna – Doctor of Pedagogy, professor of the Chair of Pedagogics and Psychology of FGAOU "Academy of improvement of professional skills and professional retraining of educational staff", Moscow-c., Russia

Irgropulo Irina Fedorovna – Doctor of Pedagogy, professor of the Chair of Pedagogy and Psychology of FGAOU "North-Caucasus Federal University", Stavropol-c., Russia

Ilin Volodymyr Vasyliovych – Doctor of Philosophy, professor, Head of the Department of philosophical – methodological problems of innovational development of personality of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Kamyslyn Volodymyr Viktorovych – Doctor of Pedagogy, Director of the Institute of Gifted child of NAPS of Ukraine

Kyrychuk Valerii Oleksandrovych – PHD in Pedagogy, lecturer, Head of the Department of projecting the development of endowment of the Institute of Gifted child of NAPS of Ukraine

Kremen Vasyl Hryhorovych – Doctor of Philosophy, academician, professor, President of NAPS of Ukraine

Kuzmenko Vira Uliianivna – Doctor of Psychology, professor, of the Chair of Theoretical and counseling psychology of National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov

Moliako Valentyn Oleksiiovych – Doctor of Psychology of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Ostapchuk Olena Yevhenivna – PHD in Pedagogy, Manager of Kryvyi Rig Center of Gifted Child of the Institute of Gifted child of NAPS of Ukraine

Ostroverkhova Nadiia Mykhailivna – Doctor of Pedagogy, professor, Principal research worker in of the Institute of Pedagogics of NAPS of Ukraine

Panok Vitalii Hryhorovych – Doctor of Psychology, Director of UNMCP and CR of NAPS of Ukraine

Syniahina Natalia Yurievna – Doctor of Psychology, Director of FGBNU «Center of Research problems of education, forming healthy way of life, precautions of drug addiction and social treatment of children and youth», Moscow-c., Russia

Solohub Anatolii Ivanovych – PHD in Pedagogy, Corresponding Member of NAPS of Ukraine, Consultant of Director of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Tymenko Volodymyr Petrovych – Doctor of Pedagogy, professor, Research worker of Presidium of NAPS of Ukraine

Fedorova Nina Fedorivna – PHD in Pedagogy, Senior Research worker of the Department of Monitoring of the Institute of Gifted Child of NAPS of Ukraine

Chepeleva Nataliia Vasylivna – Doctor of Psychology, academician, vice director on Scientific work of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

Shvalb Yurii Mykhailovych – Doctor of Psychology of the Institute of Psychology named after G.S. Kostiuk of NAPS of Ukraine

ЗМІСТ

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ	
1.1. Сологуб Анатолій Іванович. Креативність старшокласника для сталого розвитку суспільства	5
1.2. Гоцуляк Юрій Вікторович. Законодавчі підстави для впровадження системи освіти обдарованих дітей в Україні	11
1.3. Голінська Тетяна Миколаївна. Арт-терапевтичні впливи на особистість дитини	16
1.4. Охрімченко Ольга Сергіївна. Поняття обдарованості у зарубіжній педагогічній науці: історико-порівняльний аспект	20
1.5. Величко Володимир Володимирович. Особливості психолого-юридичного забезпечення професійної діяльності працівників національного центрального бюро Інтерполу в Україні	24
2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД	
2.1. Бельская Наталья Анатольевна. Ценностные ориентации старшеклассников с признаками интеллектуально-академической одарённости	27
2.2. Клібайс Тетяна Володимирівна. Досвід психокорекції адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих	33
2.3. Якимчук Мирослава Юріївна. Система діяльності з розвитку творчих здібностей лінгвістично обдарованих старшокласників на навчальних заняттях української мови ...	37
3. НАУКОВІ СЕМІНАРИ-ПРАКТИКУМИ	
3.1. Чудакова Віра Петрівна. Загальний дизайн дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості як показник конкурентоздатності за тестом Р. Кеттелла (Форма А)	43
4. МАЙСТЕР-КЛАС	
4.1. Фурда Тетяна Петрівна. Гра-квест «Молодь обирає здоров'я»	50
5. АВТОРСЬКІ ПРОГРАМИ ТА ПРОЕКТИ	
5.1. Григорцевич Ірина Дмитрівна, Фурсова Алла Марцелівна. Система виховної діяльності у пришкольному таборі відпочинку «Усмішка»	53
6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ	
6.1. Скрипник Алла Іванівна. Вплив сучасних педагогічних технологій на формування креативності в учнів молодших класів (з досвіду педагогічної діяльності)	59
7. Я – ОБДАРОВАНА ОСОБИСТІТЬ	
7.1. Бойко Людмила. Мрії здійснюються... ..	63
8. АНАЛІТИКА	
8.1. Храповіцька Галина Каземирівна. Історія створення та діяльності НВК «ЗНЗ I-III ступенів – гімназія № 1» міста Хмільник Вінницької області	68
9. ІНФОРМАЦІЯ	
9.1. Набір дітей у Дошкільну академію Центру розвитку особистості «УнікУм»	75
9.2. Фахові видання Інституту обдарованої дитини НАПН України	76
9.3. Правила оформлення статей до фахових видань Інституту обдарованої дитини НАПН України	77
9.4. План проведення науково-практичних масових заходів Інституту обдарованої дитини НАПН України на липень 2016 року	78

CONTENTS

1. SCIENCE TO PRACTICE	
1.1. Solohub Anatolii Ivanovych. Creativity of senior pupils for sustainable development	5
1.2. Hotsuliak Yurii Viktorovych. Legal grounds for the implementation of the system of gifted children education in Ukraine	11
1.3. Holinska Tetiana Mykolaivna. Art therapy influence on child's personality	16
1.4. Okhrimenko Olha Serhiivna. The concept of giftedness in foreign pedagogical science: historical and comparative aspect	20
1.5. Velychko Volodymyr Volodymyrovych. Features of psychological and legal support of professional activities of the National Central Bureau of Interpol employees in Ukraine	24
PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL EXPERIENCE	
2.1. Belskaia Natalia Anatolevna. The value orientations of senior pupils with symptoms of intellectual and academic giftedness	27
2.2. Klibais Tetiana Volodymyrivna. Experience of psychological correction of adults attributive style adaptive capabilities	33
2.3. Yakymchuk Myroslava Yuriivna. The system of working with the development of creative abilities of linguistically gifted high school students during the Ukrainian language lessons	37
3. SCIENTIFIC SEMINARS-TRAININGS	
3.1. Chudakova Vira Petrivna. The overall design of the study of individual psychological characteristics of personality as a measure of competitiveness according to R. Kettle test (Form A)	43
4. MASTER-CLASS	
4.1. Furda Tetiana Petrivna. A quest game "Youth chooses health"	50
5. AUTHOR'S PROGRAMMES AND PROJECTS	
5.1. Hryhortsevych Iryna Dmytrivna, Fursova Alla Martselivna. system of educational activities in the school summer camp "Smile"	53
6. THE RESEARCH OF ENDOWMENTS	
6.1. Skrypnyk Alla Ivanivna. The impact of modern pedagogical technologies on the formation of creativity of junior pupils	59
7. I AM GIFTED PERSONALITY	
7.1. Boiko Liudmyla. Dreams come true	63
8. ANALITICS	
8.1. Khrapovitska Halyna Kazemyrivna. The history and work of the gymnasium school № 1 of Yampil, Vinnytsia region	68
9. INFORMATION	
9.1. The recruitment of children in pre-school academy of the personality development center "Unicum"	75
9.2. Specialized scientific editions of the Institute of gifted child of NAPS of Ukraine	76
9.3. Rules of papers registration for specialized scientific editions of the Institute of gifted child of NAPS of Ukraine	77
9.4. Plan of performance of scientific and practical public activity of the Institute of gifted child of NAPS of Ukraine for July 2016	78

Тетяна Володимирівна Клібайс,

кандидат психологічних наук,
старший викладач
кафедри практичної психології
Київського університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна

УДК 159.923

ДОСВІД ПСИХОКОРЕКЦІЇ АДАПТИВНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ АТРИБУТИВНОГО СТИЛЮ ДОРΟΣЛИХ

Установлено, що прискорення темпа життя, часті зміни ситуації, які ми спостерігаємо в суспільстві, вимагають від дорослого людини високої здатності до асиміляції та адаптації, на що суттєво впливає атрибутивний стиль. Оскільки адаптивність та гнучкість психіки є критеріями психологічної зрілості, а становлення атрибутивного стилю дорослих якісно відрізняється від становлення атрибутивного стилю на інших вікових етапах розвитку його адаптивних можливостей, метою дослідження є створення та апробація інструмента підвищення адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих. Вклад автора в рішення даного питання полягає в розробці, апробації, методологічному та статистичному обґрунтуванні ефективності програми «Становлення адаптивних можливостей атрибутивного стилю».

Ключові слова: адаптивність, адаптивні можливості, атрибутивний стиль, діалогічність повсякденного свідомості психокорекція.

Accelerating the pace of life, frequent changes in the situation that we are seeing in society, require adult high capacity for assimilation and adaptation, to significantly influence attributional style. Since the adaptability and flexibility of the mind are the criteria of psychological maturity, and becoming adults attributional style is qualitatively different from the formation of the attributional style to other age stages of development of its adaptive capacity, the aim of the research is the creation and testing of a tool to enhance the adaptive capacity of attributional adult style. The author's contribution to the solution of this problem is in development, testing, methodological and statistical justification of the effectiveness of the program "Formation of adaptive opportunities attributional style".

Key words: adaptability; adaptive capacity attributional style, dialogical nature of everyday consciousness, correction.

Останні події підтверджують, що економічна, політична та соціальна ситуація в Україні, і в усьому світі досить нестабільна: політичні кризи 2004 і 2007, 2014 рр., зміни форм правління, поляризація суспільства та безробіття викликають труднощі не лише соціально-політичного, а й психологічного характеру, що вимагає від дорослої людини високої стресостійкості. Невідповідність образу події, життєвих стратегій вимогам сучасного суспільства, призводять до дезадаптації. Не випадково протягом ХХ ст. середньорічний показник поширеності психічних та поведінкових розладів у світі збільшився у 10 разів. Більше 160 млн європейців (40 % населення) мають психічні розлади, найпоширенішим з яких є депресія [6]. У складних життєвих ситуаціях на доросле населення припадає основне соціальне, економічне, а отже, і психологічне навантаження. На образ події, що виникає у повсякденній свідомості суб'єкта у відповідь на

зміни в суспільстві та вибір відповідної стратегії поведінки істотно впливає атрибутивний стиль – «стійка особистісна характеристика, яка утворює одну з центральних структур особистості, визначає загальний тип сприйняття подій і поведінки відносно них» [11].

За словами В. О. Янчука: «логіка суб'єктивності людини у взаємодії зі зовнішнім та внутрішнім світом створює підстави для підтвердження того, що фактично вона живе в створеному собою світі, а точніше, в опосередкованій індивідуальністю суб'єктивній інтерпретації цього світу» [12]. Тому психологічні особливості становлення атрибутивного стилю дорослої людини є важливими для успішної адаптації. Оскільки адаптивність і гнучкість психіки є одним із критеріїв психологічної зрілості, а становлення атрибутивного стилю дорослих якісно відрізняється від розвитку його адаптивних можливостей на інших вікових етапах, то високий рівень адаптивних можливостей

атрибутивного стилю є актуальним у період дорослості. Таким чином, метою нашого дослідження є створення та апробація інструменту підвищення адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих.

Завданнями дослідження є методологічне обґрунтування створеної програми, її емпіричне впровадження, аналіз та інтерпретація отриманих результатів.

Опис та обґрунтування психокорекційної програми «Становлення адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих»

Адаптивні можливості атрибутивного стилю ми розглядаємо як комплекс взаємозв'язків атрибутивного стилю та особистісних властивостей, що впливають на діалогічність буденної свідомості й адаптивність суб'єкта, що не зводяться до визначення позитивного чи негативного типів атрибутивного стилю.

Відповідно до мети дослідження, було розроблено та апробовано комплексну програму «Становлення адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих». Методологічну основу програми склали принципи системного (Б. Ф. Ломов), суб'єктно-буттєвого підходів (М. І. Боришевській, В. В. Знаков, З. І. Рябікіна, Т. М. Титаренко), принципи розвитку і саморозвитку (Л. С. Виготський, Я. О. Гошовський, С. Л. Рубінштейн, Г. С. Костюк, С. Б. Кузікова та ін.), принципи аналізу за одиницями, єдності біологічного та соціального, креативності тощо (С. Д. Максименко), які дозволяють дізнатися та відтворити феномен у системі його зв'язків і «не втратити» самобутність особистості у процесі експериментального дослідження.

Програма складається з трьох блоків: діагностичного, розвивального та контрольного. На початку і наприкінці впровадження розвивального блоку програми було проведено діагностику учасників із використанням таких методик: «Адаптивні можливості атрибутивного стилю дорослих», методики Р. Плутчика на визначення домінуючих механізмів психологічного захисту (LSI), тесту на впевненість у собі В. Г. Ромека і копінг-тест Р. Лазаруса в адаптації Т. Л. Крюкової, Е. В. Куфтяк [1; 2; 4; 9; 10]. Після первинної діагностики, з метою перевірки ефективності розробленої програми, що повинна виявлятися у підвищенні адаптивних можливостей атрибутивного стилю, учасників поділили на групи, релевантні за віком, рівнем адаптивних можливостей та рівнем освіти. Вони утворили контрольну (КГ) та експериментальну (ЕГ) групи (в кожній по 48 учасників). КГ не брала участі у формуальному експерименті, а ЕГ – проходила розвивальний блок програми «Становлення адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих».

Розвивальний блок програми містить компоненти, отримані за допомогою факторного аналізу діагностичних даних на попередньому етапі дослідження: подолання почуття провини, розвиток впевненості та сили «Я»; подолання дезадаптивних механізмів психологічного захисту та розвиток адаптивної поведінки [2; 3] (рис. 1).

Кожен компонент має емоційний, когнітивний та поведінковий аспекти, що опрацьовувалися у процесі

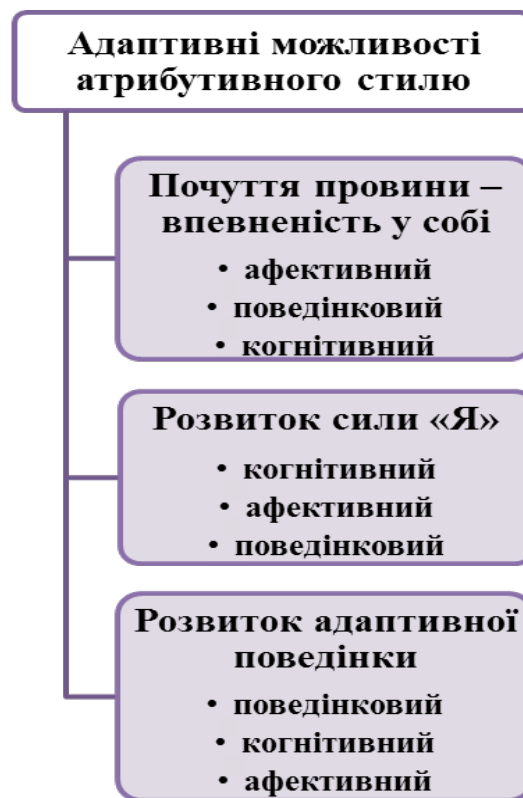

Рис. 1. Структура розвивального блоку програми «Становлення адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих»

корекції (рис. 1). У різних блоках програми навантаження на кожен з цих компонентів різне. Наприклад, у частині «Почуття провини – впевненість у собі» навантаження на емоційний аспект більше, ніж на когнітивний та поведінковий, а у частині програми «Розвиток сили «Я»» домінує навантаження на когнітивний аспект, а в частині «Подолання дезадаптивного психологічного захисту, розвиток адаптивної поведінки» – на поведінковий аспект.

У процесі розроблення розвивального блоку програми, ми ґрунтувалися на тому, що, окрім групової динаміки, існує індивідуальна динаміка змін кожного учасника групи, які відрізняються між собою, але є взаємопов'язаними. Особливістю розвивального блоку є те, що, окрім роботи в ЕГ та в малих групах, учасники на початку процесу обирають партнера і працюють з ним над виконанням домашніх завдань з метою досягнення індивідуальних цілей. На основі вищезазначеного можемо припустити, що за результатами проходження програми *зростають* адаптивні можливості атрибутивного стилю учасника. Учасник дослідження має досягти адаптивного образу світу і себе в ньому, засвоїти адаптивні, перетворювальні стратегії поведінки, що потрібно довести емпірично.

Результати попередніх етапів дослідження вказують на виконання атрибутивним стилем пояснювальної, адаптивної, захисної, функцій, а також функції подолання. Підтверджено припущення: діалогічність є механізмом свідомості, що забезпечує високі адаптивні

можливості атрибутивного стилю, а особливості атрибутивного стилю відображено у мовленні суб'єкта [3]. На основі цього в розвивальному блоці програми було використано такі методи корекції, як: спрямоване відкриття, реатрибуція, поетапна постановка задач, методи, спрямовані на розвиток діалогічності свідомості (бесіда, групова дискусія, робота в парі у межах і за межами тренінгової групи, методи, що розвивають дивергентність, варіативність, гнучкість мислення (методи арт-терапії, підбір варіантів досягнення цілей та розвитку ситуації тощо) [8].

Положення акмеології про те, що вік дорослості є більш продуктивним для самореалізації суб'єкта [7] та положення суб'єктно-буттєвого підходу про активність суб'єкта у самотворенні та творенні власного буття було реалізовано у розвивальному блоці програми через самодослідження, групові дискусії та самостійне прийняття рішень учасниками, домашні завдання, що спрямовані на дослідження смислової складової власного мовлення, визначення власних бажань та способи їх втілення, а також через формування навичок адаптивної поведінки та здійснення конкретних кроків щодо досягнення цілей.

Принцип креативності, виділений С. Д. Максименком, відповідає «глибинній, початковій та природній атрибутивній ознаці особистості», «вищій формі активності». Він реалізується через «цілепокладання

і розвиток власних та унікальних засобів досягнення цілей» і через самовираження [5]. Забезпеченню цього принципу в дослідженні сприяють евристичні методи навчання дорослих, серед яких: самодослідження, дослідження психічного явища, що розвивається; постановка мети та визначення кроків з метою її досягнення.

Тренінгова діяльність в ЕГ проводилась упродовж 15 зустрічей (по 3 год кожна). Кожен поділ розвивального блоку програми містив по 5 зустрічей (15 год). Діяльність з ЕГ проводилася у двох підгрупах з віком учасників від 20 до 30 років і в двох підгрупах, де брали участь люди віком від 31 до 40 років (по 12 осіб у кожній групі). Після завершення розвивального блоку було проведено контрольну діагностику учасників КГ та ЕГ. Отримані результати аналізували та порівнювали з використанням непараметричного рангового Т-критерію Вілкоксона. Оскільки віковий період ранньої дорослості від 20 до 40 років досить тривалий за часом, порівняння змін, які відбулися, здійснювалося за підгрупами від 20 до 30 років та від 31 до 40 років (по 24 особи в кожній підгрупі), що було виділено за часом появи нормативних криз в період дорослості. Підрахунок здійснювали за допомогою програми SPSS-16. Значущість змін інтерпретувалася за рівнем достовірності (p).

У вибірці 20–30-річних дорослих ЕГ було здійснено оптимізацію показників адаптивних можливостей атрибутивного стилю за всіма складниками.

Таблиця 1

Статистична оцінка достовірності змін адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих у віці від 20 до 30 років (n = 24) за методикою «Адаптивні можливості атрибутивного стилю»

Шкали методики	Показник після тренінгу зменшився		Показник після тренінгу збільшився		Не змінився кількість учасників	Рівень достовірності (p)
	кількість учасників	сума рангів	кількість учасників	сума рангів		
Сила «Я»	3	10,5	16	179,5	5	0,001*
Почуття провини	21	262	2	13,5	1	0,000*
Деадаптивність психологічного захисту	12	81,5	1	9,5	11	0,011
Деадаптивність атрибутивного стилю	18	171	0	0	6	0,000*

Примітка: рівні значущості за Т-критерієм: $p \leq 0,001$ * $0,001 \leq p \leq 0,01$; $0,01 \leq p \leq 0,05$.

Таблиця 2

Статистична оцінка достовірності змін адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих у віці від 31 до 40 років (n = 24) за методикою «Адаптивні можливості атрибутивного стилю»

Шкали методики	Показник після тренінгу зменшився		Показник після тренінгу збільшився		Не змінився кількість учасників	Рівень достовірності (p)
	кількість учасників	сума рангів	кількість учасників	сума рангів		
Сила «Я»	3	9,5	14	143,5	7	0,001*
Почуття провини	17	225,5	6	50,5	1	0,007
Деадаптивність психологічного захисту	12	100	3	20	9	0,017
Деадаптивність атрибутивного стилю	15	164,5	3	6,5	6	0,001*

Примітка: рівні значущості за Т-критерієм: $p \leq 0,001$ * $0,001 \leq p \leq 0,01$; $0,01 \leq p \leq 0,05$.

Діагностика з використанням методики «Адаптивні можливості атрибутивного стилю дорослих» показала що, максимальні зрушення відбулися у напрямку *зменшення* почуття провини (0,000, $p \leq 0,001$), збільшення сили «Я» (0,001, $p \leq 0,001$), зменшення дезадаптивності атрибутивного стилю (0,000, $p \leq 0,001$) (табл. 1). Також з'явилася тенденція до змін у напрямку *зменшення* за показником дезадаптивності психологічного захисту (0,011, $p \leq 0,05$).

Згідно з результатами діагностики за методикою «Адаптивні можливості атрибутивного стилю дорослих», у вибірці 31–40-річних респондентів зміни на високому рівні значущості відбулися у напрямку *підвищення* – за показником сили «Я» (0,001, $p \leq 0,001$) і в напрямку *зниження* – за ознакою дезадаптивності атрибутивного стилю (0,001, $p \leq 0,001$). *Знизилось* почуття провини (0,007, $p \leq 0,05$), відбулося зниження дезадаптивності психологічного захисту на рівні тенденції (0,017, $p \leq 0,05$) (табл. 2).

На основі наведених у табл. 1, 2 даних було констатовано *підвищення адаптивних можливостей атрибутивного стилю*. Додатково виявлено певні відмінності між вибірками 20–30-річних і 31–40-річних дорослих. Зокрема використання копінг-стратегії пошуку підтримки в сукупності з прийняттям відповідальності може трактуватися як один із провідних чинників зниження напруженості механізмів психологічного захисту та підвищення адаптивних можливостей атрибутивного стилю у дорослих. У вибірці 20–30-річних респондентів істотно підвищилися показники використання копінг-стратегій планування та позитивної переоцінки ситуації. У КГ, на відміну від ЕГ, значущих змін не відбулося.

Підвищення адаптивних можливостей атрибутивного стилю всіх дорослих в ЕГ дозволяє констатувати ефективність комплексної програми «Становлення адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих».

Таким чином, нами розроблено, методологічно обґрунтовано та впроваджено програму «Становлення адаптивних можливостей атрибутивного стилю дорослих», що містить діагностичний, розвивальний та контрольний етапи. Ефективність апробованої програми засвідчує зміни, які відбулися в КГ, після участі в розвивальній частині програми. У вибірці 20–30-річних дорослих максимальні зрушення відбулися у напрямку:

- *зменшення* почуття провини та *збільшення* сили «Я»;
- *зменшення* дезадаптивності атрибутивного стилю та показників дезадаптивності психологічного захисту на рівні тенденції.

У вибірці 31–40-річних респондентів зміни на високому рівні значущості відбулися у напрямку:

- *підвищення* за показниками сили «Я»;
- *зниження* дезадаптивності атрибутивного стилю, почуття провини.

Також було виявлено додаткові чинники підвищення адаптивних можливостей атрибутивного стилю: у вибірці 31–40-річних респондентів – це використання копінг-стратегії пошуку підтримки у сукупності з прийняттям відповідальності; у вибірці

20–30-річних респондентів – це копінг-стратегії позитивної переоцінки ситуації та планування.

Подальші наукові розвідки з цієї тематики можливі у напрямі вивчення особливостей атрибутивних стилів особистостей, які належать до різних етнічних, вікових, професійних груп та їхніх адаптивних можливостей, розроблення психотерапевтичних і тренінгових програм із підвищення адаптивних можливостей атрибутивного стилю для інших вікових та соціальних груп.

Використані літературні джерела

1. *Вассерман Л. И.* Психологическая диагностика индекса жизненного стиля [Текст] : пособие для врачей и психологов / Л. И. Вассерман, О. Ф. Ерышев, Е. Б. Клубова и др. – СПб. : НИПНИ имени В. М. Бехтерева, 2005. – 54 с.
2. *Клибайс Т. В.* Диагностические свойства методики «Адаптивные возможности атрибутивного стиля взрослых» [Текст] / Т. В. Клибайс // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, II (10), Issue: 20, 2014. – P. 126–129.
3. *Клибайс Т. В.* Контент-анализ ситуационного компонента атрибутивного стиля личности [Текст] / Т. В. Клибайс // Журнал практикующего психолога. – 2010. – № 17. – С. 81–94.
4. *Крюкова Т. Л., Куфтык Е. В.* Опросник способов совладания (адаптация методики WCQ) [Текст] / Т. Л. Крюкова, Е. В. Куфтык // Журнал практического психолога. – 2007. – № 3. – С. 93–112.
5. *Максименко С. Д.* Генезис существования личности [Текст] / С. Д. Максименко. – Київ : КММ, 2006. – 240 с.
6. *Миколук О.* Проблеми ідентичності та депресія [Електроний ресурс] / О. Миколук. – Режим доступу : http://dialogs.org.ua/issue_full.php?m_id=24055. – Назва з екрана.
7. *Сергєєнкова О. П.* Вікова психологія [Текст] : навч. посіб. / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасєка. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
8. *Ромек В. Г.* Психологическое консультирование в ситуации выученной беспомощности [Текст] / В. Г. Ромек // Психологическое консультирование: Проблемы, методы, техники. – Ростов-н/Д. : ЮРГИ, 2000. – С. 187–278.
9. *Ромек В. Г.* Тест уверенности в себе [Текст] / В. Г. Ромек // Психологическая диагностика, 2008. – № 1. – С. 59–82.
10. *Рудина Л. М.* Тест на оптимизм. Метод определения атрибутивных стилей [Текст] / Л. М. Рудина // На основе «Attributional style questionnaire» М. Э. Селигмана. – М.: Наука, 2002.
11. *Юревич А. В.* К анализу исследований каузальной атрибуции в зарубежной социальной психологии [Електроний ресурс] / А. В. Юревич // Вопросы психологии, 1986. – № 5. – 168–175. – Режим доступу: www.vorpsy.ru/issues/1986/865/865168.htm. – Назва з екрана.
12. *Янчук В. А.* Консультативно-коррекционная практика: атрибутивная терапия наученной беспомощности [Текст] / В. А. Янчук // Психология. – 2001. – № 1. – С. 3–17.